

בס"ד
שיעורי רמב"ן פרשת ויחי
דבריו של יעקב לפני מותו לראובן שמעון לוי ויהודה

בראשית מט:ד

**ראובן בכורי אתה כוחי וראשית אוני יתר שאת ויתר עז פחו כמים אל תותר כי עלית משכבי אחיך
אז חללת יצואי עלה**

רמב"ן בראשית פרק מט פסוק ד

(ד) פחו כמים אל תותר - פחו שם דבר, מן אנשים רקים ופוחזים (שופטים ט ד), ריקים ונמהרים, קלי הדעת. ורבותינו משתמשים בו תדיר (נדרים ט ב) נסתכלתי בבבואה שלי ופחו יצרי עלי, כלומר קפץ יצרי עלי, ואמרו עוד (סנהדרין נו א) אפיחזיהו הוא דקא מגלי, כלומר קלות דעתם. עמא פחיזא דאקדמיה פומיה לאודניה עדין בפחיזותיכו קימיתו (שבת פח א), נמהרים קלי דעת. ויתכן שהוא הפוך מן חפזון. יאמר שטף הבא כמים אל תותר בו, כי עלית משכבי אביך - בפחיזותיך וקלות דעתך, אז חללת - אותם כאשר יצועי עלה הפחו שלך שהוא כמים העולים ושוטפים. וזה כלשון הכתוב במים, הנה ה' מעלה עליהם את מי הנהר העצומים והרבים ועלה על כל אפיקיו והלך על כל גדותיו וחלף ביהודה ושטף ועבר (ישעיה ח ז ח):.....ומן הכתוב הזה כפי פשוטו נראה כמו שפירשתי בסדר וישלח (לעיל לה כב), כי ראובן נתכוון לפסול את בלהה מאביו כדי שלא תלד לו עוד בנים וימעטו בכורתו, על כן אמר לו שהוא פחיזות וקלות דעת שיחשוב להרויח ולא יבא לו ממנו יתרון רק הפסד:

ראובן נאבד לו הסטאטוס של הבכורה, דוקא בגלל פחיזות וקלות דעת. מנהיג צריך להיות רגוע, לחשוב על תוצאות של דבר לתוך ארוך, ולא לעשות דבר רק על מה שהוא עכשוי, מול העיניים. ראובן רק ראה ממון עצמו, ופעל בפחיזות, ועל ידי זה נאבד לו הבכורה. גם אנו צריכים ללמד מזה לא להיות קטנים, לא לחשוב על דברים קטנים, כמו לזרוק אדם מהכסא בבית הכנסת, זה פחיזות, וכדומה. להיות מקפיד על הכבוד שלנו, וכו'. ובעיקר בחינוך הבנים, קל מאוד שפחיזות והסתכלות רק במה שהוא מול העיניים, גורם לאדם לא לראות את הטוב האמיתי, לתוך הארוך. א' מן הדברים הכי חשובים בחינוך הוא היחס שיהיה חזק, והרבה פעמים על ידי פחיזות מפסידים אנו יחס לתוך ארוך מאוד.

בראשית פרק מט פסוק ה-ו

שמעון ולוי אחים כלי חמס מכרתיהם:

בסדם אל תבא נפשי בקהלם אל תחד כבדי כי באפס הרגו איש וברצנם עקרו שור:

רמב"ן בראשית פרק מט פסוק ה

(ה) שמעון ולוי אחים - יאמר בעלי אחוה, כי יחס לבם על אחותם. ילמד עליהם זכות כי בקנאתם על האחוה עשו מה שעשו, לומר שאין ראויים לעונש גדול, ולא החטא ראוי לימחל כי הוא חמס. והנכון בעיני שאמר כי שמעון ולוי אחים גמורים דומים ומתאחים זה לזה בעצתם ומעשיהם: וכבר פירשתי (לעיל לד יג) כי יעקב קצף על שמעון ולוי בהרגם אנשי העיר בעבור שעשו חמס, כי

הם לא חטאו להם כלל ובאו בברית ונמולו, ואולי ישבו אל ה' ויהיו כולם בכלל אנשי בית אברהם, ומן הנפש אשר עשו בחרן. ועוד חרה לו שלא יאמרו כי בעצתו נעשה הדבר ויהיה חלול השם שיעשה הנביא חמס ושוד. וזה טעם בסודם אל תבא נפשי - התנצלות שלא היה בסודם בעונותם במרמה, ובקהלם לא נתיחד כשבאו על העיר והרגום. ולכן יקלל אפם ועברתם. וכן תרגם אונקלוס ברזיהון לא הות נפשי באיתכנשיהון למהך וכו':

ודאי שאח חייב לעמוד על משפחתו. צריכים אנו להיות בעלי אחוה, ולהיות קרובים למשפחה שלנו. ר' פראנד, דרשת התשובה, קירבת אחים. יבמות סב: תושע ויאמר הנני, זה המקרב את קרוביו. מהרש"א: "כי מי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו כה' אלקינו בכל קראינו אליו". מי שמקרב את קרוביו, ה' הוא קרובו, ממילא ה' מקורב אליו.

והעברה היה שהרגו אנשי העיר בעבור שעשו חמס, כי הם לא חטאו. (כמו שכמה ישיבות אומרים לי לקבל בחורים, והולכים ואומרים שהבחורים שלנו חלשים). ודלא כהרמב"ם במורה הנבוכים שמדיני ז' מצות בני נח להושיב דיינים, ולכן נתחייבו כל העיר כליה. דזה קשה, אם כן למה קלל אותם יעקב? אלא, יעקב ושאר האחים רצו רק להרוג את שכם וחמור, אבל הם רצו להרוג את כולם.

רמב"ן בראשית פרק מט פסוק י

(י) לא יסור שבט מיהודה - אין ענינו שלא יסור לעולם, כי כתוב (דברים כח לו) יולך ה' אותך ואת מלכך אשר תקים עליך אל גוי אשר לא ידעת אתה ואבותיך, והנה הם ומלכם בגולה, אין להם עוד מלך ושרים. וימים רבים אין מלך בישראל. והנביא לא יבטיח את ישראל שלא ילכו בשבי בשום ענין בעבור שימלוך עליהם יהודה:

אבל ענינו שלא יסור שבט מיהודה אל אחד מאחיו, כי מלכות ישראל המושל עליהם ממנו יהיה, ולא ימשול אחד מאחיו עליו, וכן לא יסור מחוקק מבין רגליו, שכל מחוקק בישראל אשר בידו טבעת המלך ממנו יהיה, כי הוא ימשול ויצוה בכל ישראל, ולו חותם המלכות, עד כי יבא שילה ולו יקחת כל העמים לעשות בכולם כרצונו, וזהו המשיח, כי השבט ירמוז לדוד שהוא המלך הראשון אשר לו שבט מלכות, ושילה הוא בנו אשר לו יקחת העמים:.....

וענין שאול היה, כי בעבור שדבר שאלת המלכות בעת ההיא נתעב אצל הקדוש ברוך הוא, לא רצה להמליך עליהם מן השבט אשר לו המלכות שלא יסור ממנו לעולמים, ונתן להם מלכות שעה. ולזה רמז הכתוב שאמר אתן לך מלך באפי ואקח בעברתי (הושע יג יא), שנתנו לו שלא ברצונו, ולכן לקחו בעברתו, שנהרג הוא ובניו ונפסקה ממנו המלכות:

והיה כל זה מפני שהיה שמואל שופט ונביא ולוחם מלחמותיהם על פי ה' ומושיע אותם, ולא היה להם לשאול מלך בימיו, כמו שאמר להם וה' אלהיכם מלככם (ש"א יב יב), והקב"ה אמר לו לא אותך מאסו כי אותי מאסו ממלוך עליהם (שם ח ז), ולפיכך לא נתן להם מלכות של קיימא. ומה שאמר הכתוב (שם יג יג) נסכלת לא שמרת את מצות ה' אלהיך אשר צוך כי עתה הכין ה' את ממלכתך אל ישראל עד עולם, שאם לא חטא היה לזרעו מלכות בישראל, לא על כלם. וזה טעם אל ישראל. אולי היה מולך על שבטי אמו, על בנימן ואפרים ומנשה, כי יהודה ואפרים כשני עממים נחשבים בישראל, או היה מלך תחת יד מלך יהודה:

ולפי דעתי היו המלכים המולכים על ישראל משאר השבטים אחרי דוד עוברים על דעת אביהם ומעבירים נחלה, והם היו סומכים על דבר אחיה השילוני הנביא שמשח לירבעם ואמר ואענה את

זרע דוד למען זאת אך לא כל הימים (מ"א יא לט). וכאשר האריכו ישראל להמליך עליהם משאר השבטים מלך אחר מלך ולא היו חוזרים אל מלכות יהודה עברו על צוואת הזקן ונענשו בהם, וכמו שאמר הושע (ח ד) הם המליכו ולא ממני:

וזה היה עונש החשמונאים שמלכו בבית שני, כי היו חסידי עליון, ואלמלא הם נשתכחו התורה והמצות מישראל, ואף על פי כן נענשו עונש גדול, כי ארבעת בני חשמונאי הזקן החסידים המולכים זה אחר זה עם כל גבורתם והצלחתם נפלו ביד אויביהם בחרב. והגיע העונש בסוף למה שאמרו רז"ל (ב"ב ג ב) כל מאן דאמר מבית חשמונאי קאתינא עבדא הוא, שנכרתו כלם בעון הזה. ואף על פי שהיה בזרע שמעון עונש מן הצדוקים, אבל כל זרע מתתיה חשמונאי הצדיק לא עברו אלא בעבור זה שמלכו ולא היו מזרע יהודה ומבית דוד, והסירו השבט והמחוקק לגמרי, והיה עונשם מדה כנגד מדה, שהמשיל הקדוש ברוך הוא עליהם את עבדיהם והם הכריתום: ואפשר גם כן שהיה עליהם חטא במלכותם מפני שהיו כהנים ונצטוו (במדבר יח ז) תשמרו את כהונתכם לכל דבר המזבח ולמבית לפרכת ועבדתם עבודת מתנה אתן את כהונתכם, ולא היה להם למלוך רק לעבוד את עבודת ה':

וראיתי בירושלמי במסכת הוריות (פ"ג ה"ב) אין מושחין מלכים כהנים, אמר רבי יהודה ענתוריא על שם לא יסור שבט מיהודה, אמר רבי חייא בר' אבא למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל (דברים יז כ), מה כתיב בתריה לא יהיה לכהנים הלויים (שם יח א). הנה שנו בכאן שאין מושחין מלכים מן הכהנים בני אהרן, ופירש תחלה שהוא לכבוד יהודה, שאין השררה סרה מן השבט ההוא, ולפיכך אף על פי שישראל מקימים עליהם מלך משאר השבטים כפי צורך השעה אין מושחים אותן שלא יהיה עליהם הוד מלכות, אלא כמו שופטים ושוטרים יהיו. והזכירו הכהנים שאף על פי שהן בעצמן ראויים למשיחה, אין מושחין אותן לשם מלכות, וכל שכן שאר השבטים, וכמו שאמרו בגמרא (הוריות יא ב) שאין מושחין אלא מלכי בית דוד. ורבי חייא בר אבא פירש שהוא מנוע מן התורה שלא יהיה לכהנים הלויים כל שבט לוי חלק ונחלה במלכות. והוא דבר ראוי והגון.

אונקלוס בראשית פרק מט פסוק ח, ותרגום יונתן

(ח) יהודה את אודיתא ולא בהיתתא בך יודון אחך. (ח) יהודה אנת אודיתא על עובדא דתמר בגין כן לך יהודון אחך ויתקרון יהודאין על שמך

רואים שצריכים חילוק בין הרבנים לבעלי בתים. הרבנים הכהנים צריכים ללמוד, אבל הנשיאים צריכים להחליט מה יהא לכלל ישראל. והוא שלא כל רב יודע איך להתיחס עם מרובים צרכי עמך, ולכן יהודה הוא המיוחד להיות מלך, בגלל שהודה. ולכן אנו נקראים יהודים.